

Arbetsförmedlingen brukade vara till också för företagen – så är det inte längre

Dagens Nyheter den 30 juni 2024

Arbetsförmedlingen har på senare år varit ifrågasatt. Härondagen ville en socialdemokratisk arbetsgrupp till och med lägga ner den i sin nuvarande form. Kontrasten till 1960- och 1970-talen är stor. Föregångaren, Ams, var då en av myndigheterna med högst prestige. Den sågs som själva inkarnationen av den svenska arbetsmarknadsmodellen.

LO:s solidariska lönepolitik med "lika lön för lika arbete" skulle slå ut lågproduktiva jobb. Ams skulle sedan genom stöd till rörlighet och omskolning slussa friställda till mer produktiva verksamheter. Målet var en tillväxtfrämjande strukturomvandling där det var lika viktigt att fylla expanderande företags vakanser som att hjälpa arbetslösa.

Arbetsmarknadspolitikens fokus har emellertid gradvis förskjutits mot arbetslöshetsbekämpning. Processen inleddes under 1970- och 1980-talens lågkonjunkturer och fortsatte under 1990-talskrisen. Förskjutningen accentuerades när Ams 2008 blev Arbetsförmedlingen och sedan fick uppdraget att återintegrera långtidssjukskrivna på arbetsmarknaden samt svara för flyktinginvandras etablering där.

Arbetsförmedlingens uppgift är mycket svårare nu än tidigare. Tre fjärdedelar av de inskrivna tillhör grupper med låg konkurrensförmåga på arbetsmarknaden. Även om matchning och kompetensförsörjning är mål, har kärnuppdraget blivit att förhindra långtidsarbetslöshet.

I den mån det lyckas får arbetsgivare lättare att rekrytera, men detta är inte längre ett huvudmål utan kommer på köpet. Arbetsmarknadspolitikerna har alltså blivit mindre tillväxtorienterad. Paradoxalt nog går det också ut över arbetslöshetsbekämpningen. Med alltför stort fokus på den får förmedlingen mindre resurser till arbetsgivarkontakter. Det är allvarligt eftersom goda sådana enligt forskningen är centrala för att få arbetslösa i arbete.

Om arbetsmarknadsprogrammen ska bli framgångsrika måste de vara evidensbaserade. Här har skett en stor förbättring. Fram till 1990-talet gjordes få forskningsstudier. Ams hade inga forskarutbildade analytiker och tyckte mena att det definitionsmässigt var fel på forskning som inte fann positiva effekter av programmen.

I dag gör IFAU, Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering, kvalificerade studier av arbetsmarknadsåtgärderna. Så sker också på Arbetsförmedlingen som nu har en analysavdelning med ett 20-tal forskarutbildade medarbetare. Studierna bygger ofta på experiment där arbetslösa slumpmässigt fördelas till olika aktiviteter, vilket möjliggör mer rättvisande utvärderingar.

Privatiseringen av Arbetsförmedlingens matchningstjänster som beslutades 2019 gjordes utan forskningsstöd för att privata utförare är mer effektiva än statliga. Arbetslösa med väsentligt, men

inte alltför långt, avstånd från arbetsmarknaden slussas numera till dessa tjänster. Ännu finns inga studier av de privata matchningstjänsternas effektivitet men när sådana kommer bör de tillmätas stor vikt. I avvaktan på det har Arbetsförmedlingen fått i uppdrag att ge förstärkt stöd i egen regi till arbetslösa som behöver mer hjälp än de externa matchningstjänsterna ger. Det låter som ett klokt steg tillbaka från en ensidig satsning på privata leverantörer.

Arbetsförmedlingen har kritiserats för att inte nog kontrollera att arbetslösa söker lämpliga arbeten och efter hand vidgar geografiskt och yrkesmässigt sökområde. Det behövs striktare krav på att människor kan behöva flytta eller byta yrke om arbetsmarknadspolitiken också ska fylla syftet att tillgodose arbetsgivarnas rekryteringsbehov. Det understryks av de stora företagsexpansionerna i Norrland.

På senare år har Arbetsförmedlingen övergått till ett digitaliserat och ärendebaserat arbetssätt. Man har numera sällan fysiska möten med arbetssökande. Enskilda förmedlare har inte längre ansvar för vissa sökande. I stället ska information om dem vara allmänt tillgänglig via handlingsplaner.

Det är svårt att bedöma det nya arbetssättet. Men det är lätt att se två paralleller: bank och sjukvård. Bankkunder har inte längre en personlig bankman på ett lokalkontor utan träffar ständigt på nya handläggare vid kontakt med banken. Det verkar fungera. Men det gör det knappast i vården där bristen på kontinuitet är ett stort problem.

Kanske kan Arbetsförmedlingen ses som en blandning mellan (plats)bank och vård. Frågan är om man hittat rätt balans. Arbetssökande nära arbetsmarknaden kan klara sig bra med det nya arbetssättet. Men samtidigt visar forskningen att intensifierat förmedlingsarbete innefattande fler möten med samma förmedlare på lokalkontor med goda arbetsgivarkontakter är en effektiv metod för att öka övergången till arbete för dem med låg konkurrensförmåga.

Arbetsförmedlingen kan göra mer för att öka sin effektivitet. Men regeringen kan också förbättra förutsättningarna. Uppdraget borde bli mer tillväxtorienterat. Som Finanspolitiska rådet föreslagit bör förmedlingen få mer frihet att själv bestämma om anslagsanvändningen och tillåtas att initialt ta på sig arbetsgivaransvaret vid subventionerade anställningar för att minska osäkerheten för privata arbetsgivare. Det lär inte gå att åstadkomma några mirakel men helt klart finns en förbättringspotential.

Lars Calmfors